

Enyedi György emléke kortársai verseiben.

Az idén, november 24-én volt 333. esztendeje, hogy ez az irántunk oly mostoha hónap kiragadta az élők sorából a leg-tudósabb unitárius püspököt, Enyedi Györgyöt. Rövid két évtizeden belül a második nagy csapás ez az élet-halál közt vivódó fiatal egyházra. Jogos fájdalommal kiálthatott föl Kósa János, a főjegyző, hogy: „*cecidit corona capitis nostri*“, mert Enyedi valóban nemcsak nagy tekintélyű koronája, főpásztor, fejedelme volt egyházának, hanem az unitárius tudományosságának is európai hírű disze és büszkesége. A három hármas évforduló alkalmából nem lesz időszzerűtlen föleleveníteni emléket a nagy „háromság-tagadó-nak“ három versben. Kortársai irták a veszteség fölötti őszinte fájdalom hatása alatt. Az ilyen alkalmi versfaragás szokásban volt régen. Epitaphiumot, dicsőítő verset minden jeles ember halálára irtak, akárcsak prédikációt. Hasonlítottak is egymáshoz. Egyik olyan egykaptafáratermett, mint a másik: diákos emberek diákos kikészítményü műremekei. Pengett, pergett a distichon, ömlött-áradt bennük a conventionalis dicséret, lábrakelt az egész görög-római mythológia, a büszke dactylusok rogyadoztak a sok összelopott művirágtól, minden volt ott, ami szem-szájnak kellemes, egyedül csak éppen a poézis esurgott-csepegett bennük vékonyan. Néha azonban esoda is esett. Tán mert a diák a korlátlan lehetőségek kiszámíthatatlan bokra, vagy mert hogy az afféle vers olyan rövid, hogy Homeros akarva sem tudna elaludni bennük, megesett olykor-olykor a csoda is: a diák-ujjak néhanéha olyan pompás verset pattogtattak ki, hogy akár a görög anthológia se különbet. Hány igazi Istenadta költői tehetség szunnyadhat e holt formákban a föltámadás minden reménye nélkül. Eletre kell hívni, nemzeti formába kell öltöztetni őket, hogy hassanak. Ki kell ásni őket sirjukból, a

holt-latin kriptákból. Csak így válik el, poezis lüktet-e bennük, vagy egyéb. A nemzeti idioma hamar elárulja, azt nem lehet olyan könnyen becsapni.

Az Enyediről szóló három vers beszél mindenik magáról. S beszél Enyediről is. Amit Enyediről mond, meglepően jellemző Enyedire s a korra. Hosszu fejtegetésnél többet mondanak. S amit sajátmagukról elárulnak, az sem lesz méltatlan a megénekelte nagy emberhez. Ámbár nem egy értékűek. De lássuk elébb a verseket.

Az elsőt Enyedi *Explicationes*... című művének a Kollégiumi Könyvtár Gedő-könyvtártestében meglevő egyik példányában találtam beírva. E verset ismeri s olvasta Uzoni Fosztónál Jakab Elek is. A K. M. 1890. számában (239. l.) le is fordítja prózában, de az eredeti latin szöveget nem közli (a fordításból gyaníthatólag tán a szöveg romlottsága miatt is.) Azért a fordítással együtt álljon itt az eredeti is:

I.

Epitaphium G. Enyedini.

Artes et linguas docuit verbumque tonantis
Grandia lecturis et monumenta dedit.
Relligione(!) deum coluit, cui cuncta ministrant
Officiis homines, vir pius atque gravis.
Dignus erat Parca nunquam veniente necari,
Dignus erat semper luce manente frui.
Occidit eximius iam laude Georgius alta,
Occidit et superas nunc colit ipse domos.

Széptudományt, nyelvet tanított s tanított a felettünk
Mennydörgő hatalom lénye, mivolta felől,
Istenről, aki egy s akit illet minden imádat.
Olvasd s megcáfold, emberi ész, ha tudod.
Haj, az örök tudománnyal mért nem jár örök élet?!
Méltatlan nem lett volna reá Enyedink.
Elment, el, mert máshol vár már rája dicsőség:
Égi lakából néz most mireánk Enyedi.

Ezt a verset Uzoni szerint a temetés alkalmával irták, amikor is a tanuló ifjuság nevében Cromer Péter fejezte ki a halál feletti fájdalmát (K. M. XXV. 239.). Azt tenné-e ez, hogy Cromer Péter e verssel fejezte ki fájdalmát, tehát ő a versszerző, világosan nem lehet kivenni.

Határozottan tudjuk azonban a szerzőjét a másik két (alábbi) versnek. Mindkettő megvan az Enyedi latin Explicationes-ében, amelyet tudvalevőleg Toroczkai Máté, a későbbi püspök rendezett sajtó alá s később lefordítva is kiadott. A versek alatt mint szerző szerepel a Toroczkai Máté neve. Minthogy Jakab Elek mindkettőt közli (K. M. XXV.), itt megelégszünk csak a fordítással. Az egyiknek „*Georgii Enyedini epitaphium*“ a címe s Enyedi sirkövére volt fölvésve. Fordítása:

II.

Példánykép a tudásban, a szent erkölcs regulája
S Isten ígéjének szózatossá ajku csöve,
Enyedi György pihen itt lent, első papja Kolozsvár
Városnak, püspök, rászületett vezető.
Föld, tenger s a titokzatos ég nagy doktora, Isten
Egységének hős bajnoka, abba' tudós.
Haj, hogy e böles pástor, e tudós rektor hamar elment
S csak két lustrumon át volt hivatott vezetőnk.
Egyezeren szekerét hatszáz év vitte peregve
Három híján, hogy ránk szakadott a csapás.
Jött a nekünk oly szörnyű november, jött s kebelünkről
Negyvenkét évvel elragadá Enyedit.
Perg az idő, az enyészet az ur a nyomán, de hatalma
Nines Enyedin. Neve él. Örzi, ki küldte, fiát.

III.

A másik vers címe *Epigramma*. Fordítása:

Sírba, világtalan éjbe temették elleni Krisztust.
S Krisztus szolgálait jelöletlen néma gödörbe.
Zord katonák rémült dárdája, riadt kelevéze
Örzi a sírt: Eddig s ne tovább! Meghalt aki meghalt!
Égi sugár, ne ragyogj! — De az égi sugár csak azért is
Fölragyog, égre kiált s diadallal szétveti zárját.
S szétveti, szét mindig, mert ott fent egy örök Isten
Él a felhők közt, lát mindent s gondja vagyon ránk,
Férfiakat támaszt, lánglelkű, kemény koponyájú
Férfiakat, Krisztus-szíveket, hogy a barna homálynak
Rettentő átkát levegyék a vak emberi szemről
S undok fertőjét a hazugságnak kiséperjék.
Égi sugár, süss föl! Oh, érzünk, egy örök Isten
S értjük szent fiad. Oszlik a köd s él Krisztus, a Mester.

Oh, Enyedit ne feledd! Hogy az egy igaz Isten
Egy s nem Háromság, Enyedink fényes tanítása.
Oh, boldog korszak, szent föld, hol az Úr a halállal
Meg nem halt Mester nyomain mást, újakat állít.

Eddig a vers. Ugy gondolom, hogy kivált ez utóbbihoz nem kell sok kommentár. Beszél az magáért. S beszél a szerzőjéről, Toroczkai Mátéről. Aki így versel, az költő a javából. Akinek ilyen szeme van a történeti távlatok meglátására, aki ilyen klasszikus tömörséggel és befejezettséggel tudja összesűriteni a mondanivalóit, aki ilyen biztos kiszámítottsággal halad s ilyen sorok közt sejtető művészettel fűz gyöngyszemet gyöngyszemhez, akiben ennyi lirai könnyedség és közvetlenség, ilyen áttüzesedett szent hevület izzik, akinek ilyen lendületes irama s ilyen fényes költői dikciója van, az igazi költő, ha nem is kerül elő több verse. Toroczkai Máté nem méltatlan tanítványa Enyedinek.

S Enyedi? Mit is mondanak Enyediről e versek? A két első semmi különöset. Csak tudatában vannak Enyedi jelentőségének és kiválóságának s ezt meg is tudják mondani. De a harmadik, ez több mint Enyedi dicsénete, ez az unitárizmus, ez az unitárius szabadelvűség diadaléneke. Ez Enyedit s vele és általa az unitárizmüst a haladó, fejlődő kereszténység történeti távlatába állítja. Megsejteti az unitárizmus fenségesen örök tragédiáját. Tudja, hogy az unitárizmus soha meg nem szűnő örök harc, tragikus harc az örök emberi vakság és elfogultság ellen, a haladás és felvilágosultság, a megértés, a szeretet krisztusi országának eljövetele érdekében. Tudja, hogy ez a harc sub specie aeternitatis végtelen s egyben, — mint minden emberi küzdés — célját soha el nem érő erőlködés, de mégsem reménytelen, de mégis föl-emelő, de mégis járni kell és járni fájdalmasan édes gyönyörűség, mert mint örök parancsot írta a szivbe, a csontba, a vérbe az az örök hatalom, aki ott van minden titkok mélyén mint végső ok, cél és értelem, az Úr, az Isten.

Enyedi György nagy szelleméhez csak ilyen epitaphiumot hirdető emlékoszlop méltó.

Pálffi Márton.

Gazdasági szakoktatás.

A magyar közvélemény mind nagyobb eréllyel és jobban kialakuló egyhangusággal követeli, hogy a magyarság vezetőinek, az egyházaknak revízió alá kell venniök eddigi kulturális politikájukat s az adott államjogi keretek között való élet szükségletei szerint kell irányítani az ifjuság nevelését. Kisebbségi sorsunkban ifjuságunk az állami és törvényhatósági közélet állásairól jó részben kiszorult. A szabad kereseti pályákon való elhelyezkedés is megnehezült. A magyar közéletnek hivatalokkal való ellátása nem tesz szükségessé annyi elméleti irányu iskolát, amennyivel a magyar felekezetek rendelkeznek. Már 6—8 éve kísért az iskolák leépítésének kérdése. Ma már ezt a kérdést különösen aktuálissá tette az a fájdalmas körülmény is, hogy az egyházak teherbíró ereje kimerült. Eddig kölcsönökkel s a régi idők megtakarításainak felhasználásával ugyahogy tudták fedezni kiadásait. Ez ma már nem megy. Mindegyik magyar egyház komolyan foglalkozik egykét középiskolája leépítésével, illetőleg átszervezésével. A r. kath. egyház marosvásárhelyi liceumát akarja ipariskolává átszervezni, a ref. egyház, miután egy-két liceuma, több polgári iskolája megszűnt, Brassóban akarja kereskedelmi iskoláját középfokúvá kifejleszteni.

A magyar párt ez idei szatmári közgyűlése egyhangulag hozta azt a határozatot, hogy a magyar kisgazdatársadalom boldogulása érdekében „szükségesnek tart legalább két gazdasági szakiskola felállítását és felkéri az egyházak főhatóságait, hogy *felesszámú főgimnáziumainak elkerülhetetlen átszervezésével kapcsolatban tegyék megfontolás tárgyává mezőgazdasági szakiskolák felállításának kérdését.*“

Ez a megállapított szükség és határozottan kimondott kívánalom ezt a fájó kérdést olyan irányba tereli, hogy helyes megoldásával, a lelkek meggyőzésével új célokat tűzhetünk